

Чорнодід І.С., д.е.н., професор,
Завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
Баженова О.В., к.е.н., доцент,
КНУ імені Тараса Шевченка,

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Формування та розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні пов'язаний, насамперед, з таким поняттям, як “соціальний капітал”. Він виступає рушійною силою самоорганізації членів громадянського суспільства та забезпечує формування довірчих відносин між ними.

Як стверджує Л. Поліщук, «...успіх будь-якої країни все більшою мірою визначається якістю соціального капіталу. Запаси соціального капіталу можуть помітно вирізнятися між суспільствами, регіонами і країнами і ці коливання справляють сильний вплив на стан економіки і суспільства» [1]. Сутність соціального капіталу визначається як «...своєрідний ресурс, який дозволяє людям завдяки соціальним зв'язкам одержувати певні переваги та нові можливості для розширення вибору та задоволення своїх потреб» [2, с. 21], як сукупність господарських взаємодій, традиційних норм і правил, формальних та неформальних обмежень, які визнаються суб'єктами господарської діяльності [3], як відносини солідарності, взаємодопомоги та колективізму [4]. Його формування відбувається тривалий період, має національні особливості та може стимулювати розвиток соціально-економічних процесів й сприяти реалізації найважливіших цілей суспільства. Разом з тим, як зазначається у Регіональній доповіді ПРООН про людський розвиток за 2011 р. «...слабкий соціальний капітал посилює соціальне відторгнення, яке в подальшому руйнує інклюзивний соціальний капітал». Це, в свою чергу, може привести до більшої залежності від особистих та родинних зв'язків. Показником зрілості соціального капіталу вважається рівень довіри,

що складається у суспільстві. За визначенням Р. Патнема, «..довіра сприяє співпраці. Чим вищий рівень довіри у спільноті, тим більша ймовірність співпраці. А співпраця сама вже породжує довіру» [5, с. 208]. Важливість довіри в соціальних процесах високо цінує Ф. Фукуяма: «... добробут країни, а також її конкурентоспроможність на фоні інших країн визначаються однією універсальною культурною характеристикою – притаманним їй суспільству рівнем довіри» [6, с. 21].

Центральним виміром соціального виключення є інституційне виключення. Це обмеження доступу громадян до законодавчої системи, інститутів держави, недовіра людей до державної влади, небажання слідувати формальним нормам, правилам, розробленим державою [7]. Інституційне виключення має місце в усіх пострадянських країнах, але в Україні воно приймає унікальну та радикальну форму, так звану модель «суспільства пісочного годинника». Модель «суспільства пісочного годинника» характеризується критичним розшаруванням і розділенням важливіших сфер життя суспільства на формальну і неформальну, примушенням населення до використання неформальних практик у професійній діяльності і повсякденному житті. Суспільство асоціюється з пісочним годинником: вузька перемичка годинника відокремлює індивідуумів від держави. Контакти між двома сферами епізодичні, їх намагаються уникнути представники обох сфер, що залишає соціальну систему поділеною, але стабільною. Якщо ж дві сфери стикаються, наприклад, у період виборів або реформ, виникає загроза неконтрольованої реакції.

Як зазначає А.М. Олійник, «...суспільства, які характеризуються прірвою між елітою та населенням, є нестабільними навіть тоді, коли всі ознаки несталості відсутні. Соціальні програми і заклики політичних сил, які розташовані «з іншого боку» перемички, не знаходять відгуку у населення» [8].

Література:

1. Полищук Л. То, что нельзя купить / Л. Полищук // Бизнес-Журнал «Online». – 2011. – № 4-6. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://isc.hse.ru/ru/press?__prv=1
2. Грішнова О.А. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О.А. Грішнова, Н.А. Полив'яна // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 19–24.
3. Лебедева Н. Социальный капитал и модернизация этноэкономики Юга России / Н. Лебедева, О. Ломовцева // Общественные науки и современность. – 2006. – № 2. – С. 109-117.
4. Бузгалин А.В. Социальный капитал: клей, обеспечивающий устойчивость позднего капитализма или гексоген в его основании / А.В. Бузгалин // Общественные науки и современность. – 2011. – №3. – С.147—161.
5. Патнем Р. Традиції громадянської активності в сучасній Італії: творення демократії / Р. Патнем. – К.: Основи, 2001. – 302 с.
6. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирющенко, М. Колопотина. – М. : Издательство АСТ: Ермак, 2004. – 730 с
7. Чорнодід І.С. Особливості забезпечення соціальної конкурентоспроможності у процесі становлення ринкової економіки в Україні / І.С Чорнодід // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 5 (156). – С.200-205.
8. Олейник А.Н. Институциональные аспекты социально-экономических трансформаций / А.Н. Олейник. – М.: ТЕИС, 2000. – 159 с.